

GENERALINIO ADVOKATO
PAOLO MENGOZZI IŠVADA,
pateikta 2010 m. rugsėjo 2 d.¹

I — Įžanga

1. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų aiškinimu, atsižvelgiant į Vokietijos teisinėje sistemoje taikomas taisykles teisinės pagalbos prašymams, kuriuos teikia juridinis asmuo, pateikęs ieškinį dėl valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo pripažinimo.

2. Pirmą kartą Teisingumo Teismo prašoma įvertinti teisinės pagalbos mechanizmo, kuriuo, be kita ko, siekiama atleisti nuo žyminio mokesčio už procesą ir kurio taikymo sąlygos yra griežtesnės juridiniams asmenims nei fiziniams, atitiktį, ir todėl – priimti sprendimą dėl procesinių garantijų, kurios turi būti suteikiamos juridiniams asmenims, apimties.

1 — Originalo kalba: prancūzų.

II — Teisinis pagrindas

A — Tarptautinė teisė

3. 1954 m. kovo 1 d. Hagos konvencijos dėl civilinio proceso, kurios šalys šiuo metu yra dvidešimt viena Europos Sąjungos valstybė narė, IV skyrius skirtas nemokamai teisinei pagalbai. Konkrečiai kalbant, minėtos konvencijos 20 straipsnyje nustatoma, kad „civilinėse ir komercinėse bylose vienos susitariančiosios valstybės piliečiams kitose susitariančiose valstybėse suteikiama tokia nemokama teisinė pagalba, kokia yra suteikiama jų pačių piliečiams ir juridiniams asmenims vadovaujantis tos valstybės, kurioje teisinės pagalbos yra prašoma, įstatymais“.

4. Globojant Europos Tarybai 1977 m. sausio 27 d. Strasbūre pasirašytos Europos sutarties dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo, kurios šalys yra dvidešimt viena Sąjungos valstybė narė, 1 straipsnyje nustatyta: „kiekvienas asmuo, turintis gyvenamąją vietą vienos iš Susitariančiųjų Šalių teritorijoje ir norintis paprašyti teisinės pagalbos civilinėje, komercinėje ar administracinėje byloje kitos

Susitariančiosios Šalies teritorijoje, gali pateikti prašymą valstybėje, kurioje gyvena. Ši valstybė turi perduoti prašymą kitai valstybei.“

Romoje pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija [toliau – EŽTK] ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendri Bendrijos teisės principai.“

5. 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencijos dėl tarptautinės teisės kreiptis į teismą, kurios šalis yra devyniolika valstybių narių, 1 straipsnio pirmoje pastraipoje nustatyta, kad: „bet kurios Susitariančiosios Valstybės nacionalai [piliečiai] <...> kiekvienoje Susitariančiojoje Valstybėje turi teisę gauti teisinę pagalbą nagrinėjant civilines ir komercines bylas teisme tokiomis pačiomis sąlygomis, lyg jie būtų tos valstybės nacionalais [piliečiais] ir nuolat joje gyventų.“ Minėto straipsnio antroje pastraipoje nustatyta: „asmenys, kuriems 1 dalis [pirma pastraipa] netaikoma, tačiau kurie anksčiau turėjo įprastinę rezidenciją [gyvenamąją vietą] Susitariančiojoje Valstybėje, kurioje turi būti arba jau yra pradėtas bylos nagrinėjimas teisme, taip pat turi teisę gauti teisinę pagalbą, kaip numatyta 1 dalyje [pirmoje pastraipoje], jeigu ieškinio priežastis atsirado jų ankstesnės įprastinės rezidencijos šioje valstybėje metu.“

7. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje „Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą“ nustatyta:

„Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis.“

B — Sąjungos teisė

6. ES 6 straipsnio 2 dalyje nustatytas principas, kad „Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. lapkričio 4 d.

Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnį laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas.“

Asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą.“

8. EB 10 straipsnio pirmoje pastraipoje nustatyta, jog tam, „kad užtikrintų šios Sutarties ir Bendrijos institucijų nustatytų pareigų vykdymą, valstybės narės imasi visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių. Jos padeda atlikti Bendrijos uždavinius“. Antroje šio straipsnio pastraipoje nustatyta, kad „jos nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų.“

9. 2003 m. sausio 27 d. Tarybos direktyvos 2003/8/EB, numatančios teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo tarptautiniuose ginčiuose pagerinimą nustatant minimalias bendras teisinės pagalbos tokiems ginčams taisykles², ketvirtoje konstatuojamoje dalyje nustatyta, kad visos valstybės narės yra EŽTK šalys ir kad Direktyvoje 2003/8 nurodyti klausimai turi būti sprendžiami laikantis minėtos konvencijos.

10. Minėtos direktyvos penktoje konstatuojamoje dalyje šios direktyvos tikslas apibrėžiamas taip:

„Šia direktyva siekiama skatinti teisinės pagalbos taikymą tarptautiniuose ginčiuose asmenims, neturintiems pakankamai lėšų tais atvejais, kai būtina užtikrinti tinkamai įgyvendinti teisę kreiptis į teismą. Visuotinai pripažinta teisė

kreiptis į teismą taip pat įtvirtinta [Pagrindinių teisių chartijos] 47 straipsnyje.“

11. Direktyvos 2003/8 vienuoliktoje konstatuojamoje dalyje apibrėžiama teisinė pagalba, nustatant, kad ji „turėtų apimti ikiteisminius veiksmus siekiant taikos sutarties iki teismo nagrinėjimo pradžios, teisinę pagalbą kreipiantis į teismą dėl bylos iškėlimo ir atstovavimą teisme bei pagalbą atleidžiant ar neatleidžiant nuo bylinėjimosi išlaidų.“

12. Tos pačios direktyvos tryliktoje konstatuojamoje dalyje šios direktyvos taikymo sritis apibrėžiama taip:

„Visi Sąjungos piliečiai, nesvarbu, kur yra jų nuolatinė gyvenamoji vieta ar vieta, kurioje asmuo paprastai gyvena kokioje nors valstybės narės teritorijoje, turi teisę į teisinę pagalbą tarptautiniuose ginčiuose, jei jie atitinka šioje direktyvoje numatytus reikalavimus. Ta pati nuostata taikoma ir trečiųjų šalių piliečiams, kurie nuolat ir teisėtai gyvena kurioje nors valstybėje narėje.“

13. Direktyvos 2003/8/EB 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad minėta direktyva „taikoma tarptautiniuose ginčiuose, civilinėms ir komercinėms byloms neatsižvelgiant į teismo ar specializuoto teismo pobūdį. Ji netaikoma

2 — OL L 26, p. 41; 2004 m. *specialusis leidimas lietuvių k.*, 19 sk., 6 t., p. 90.

mokesčių, su muitine susijusioms arba administracinėms byloms.“

14. Direktyvos 2003/8/EB 3 straipsnio 1 dalyje nustatoma, kad „fiziniai asmenys, kurie yra ginčo, kuriam taikoma ši direktyva, šalys, turi teisę gauti tinkamą teisinę pagalbą, kad galėtų tinkamai įgyvendinti teisę kreiptis į teismą šioje direktyvoje nustatytais sąlygomis.“

15. Minėtos direktyvos 6 straipsnio „Su ginčų esme susijusios sąlygos“ 1 dalyje numatyta, jog „valstybės narės gali numatyti, kad teisinės pagalbos prašymus ieškiniams, kurie atrodo akivaizdžiai nepagrįsti, kompetentingos institucijos gali atmesti.“

16. To paties straipsnio 3 dalyje nustatoma:

„Priimdamos sprendimą dėl prašymo esmės ir nepažeisdamos 5 straipsnio, valstybės narės apsvarsto konkrečios bylos svarbą prašytojui, taip pat gali atsižvelgti į bylos pobūdį, kai prašytojas reikalauja, kad būtų atlyginta jo garbei ir orumui padaryta žala, bet jis nepatyrė jokių materialinių ar finansinių nuostolių arba kai prašymas yra susijęs su reikalavimu, tiesiogiai kylančiu iš prašytojo komercinės veiklos ar iš jo kaip laisvai samdomo asmens profesinės veiklos.“

17. Bendrojo Teismo procedūros reglamento 94 straipsnio 2 ir 3 dalyse, kurios identiškos Tarnautojų teismo procedūros reglamento 95 straipsnio 2 ir 3 dalims, nustatoma, kad:

„2. Kiekvienas fizinis asmuo, kuris dėl savo ekonominės padėties iš dalies arba visiškai negali atlyginti 1 dalyje nurodytų išlaidų, turi teisę naudotis teisine pagalba.“

Ekonominė padėtis įvertinama atsižvelgiant į objektyvius veiksnius, tokius kaip pajamos, turimas kapitalas ir šeimos padėtis.

3. Teisinę pagalbą suteikti atsisakoma, jeigu ieškiny, dėl kurio jos buvo prašoma, yra akivaizdžiai nepriimtinas arba akivaizdžiai nepagrįstas.“

18. Teisingumo Teismo procedūros reglamento 76 straipsnio 1 dalies pirma pastraipa suformuluota taip:

„Šalis, kuri visiškai arba iš dalies negalės sumokėti su byla susijusių išlaidų, bet kuriuo metu gali kreiptis dėl nemokamos teisinės pagalbos.“

C — *Nacionalinė teisė*

19. Teismo išlaidų įstatymo (*Gerichtskosten-gesetz*, toliau – GKG) 12 straipsnio 1 dalyje nustatoma, kad:

„Civilinėse bylose ieškinys turi būti pareiškiamas tik sumokėjus žyminį mokestį už procesą apskritai. Jeigu išplečiami ieškinio reikalavimai, prieš žyminio mokesčio už procesą apskritai sumokėjimą neturi būti atliekami jokie teismo veiksmai; tai galioja ir apeliacinei instancijai.“

20. Vokietijos civilinio kodekso (*Bürgerliches Gesetzbuch*) 839 straipsnyje ieškiniai dėl žalos atlyginimo, pareikšti Vokietijos valstybei, priskiriami civilinėms byloms.

21. Civilinio proceso kodekso (*Zivilprozessordnung*, toliau – ZPO) 78 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „*Landgerichte* ir *Oberlandesgerichte* šalis privalo atstovauti advokatas <...>“.

22. ZPO 114 straipsnyje nustatyta:

„Šalis, kuri dėl savo asmeninės ir finansinės padėties negali padengti teismo išlaidų arba gali jas padengti tik iš dalies ar keliais mokėjimais, jos prašymu gauna teisinę

pagalbą, jei numatomas ieškinys ar gynyba teisme turi pakankamą galimybę laimėti ir nėra piktnaudžiaujantys. <...>“.

23. ZPO 116 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad pateikę prašymą teisinę pagalbą gauna „juridiniai asmenys arba šalimi procese galinčios būti asociacijos, įsteigtos <...> Vokietijoje ir turinčios joje buveinę, jeigu išlaidų negali padengti nei jie, nei su bylos dalyku ekonomiškai susiję tretieji asmenys ir jeigu teisinio persekiojimo arba teisinės gynybos nevykdymas pažeistų bendruosius interesus <...>“.

24. ZPO 122 straipsnyje nustatoma:

„1. Teisinės pagalbos suteikimas reiškia, kad

1) federacinė ar žemės mokesčių rinkimo įstaiga gali reikalauti atitinkamos šalies sumokėti:

a) mokėtinas ar būsimas teismo ir antstolio išlaidas;

b) jai perduotas skolas valstybės apmokamiems advokatams,

tik pagal teismo sprendimą;

2) šalis atleidžiama nuo pareigos pateikti teismo išlaidų apmokėjimo užtikrinimą;

- 3) valstybės apmokami advokatai negali reikalauti honoraro iš atitinkamos šalies.

kriminacinę priegią prie nacionalinių dujų tinklų, perkėlimo į Vokietijos teisę, DEB kečia byla nacionaliniame teisme dėl valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo. Pateikdama ieškinį DEB neturėjo nei darbuotojų, nei turto.

<...>“

25. Galiausiai ZPO 123 straipsnyje nustatoma, kad „teisinės pagalbos suteikimas neturi įtakos pareigai atlyginti priešingos šalies patirtas išlaidas“.

27. Tai, kad Vokietija nesilaikė Direktyvos 98/30 perkėlimo į nacionalinę teisę termino, beje, Teisingumo Teismas nustatė sprendime dėl įsipareigojimų nevykdymo⁵.

III — Pagrindinė byla ir prejudicinis klausimas

26. *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft* (toliau – DEB) yra Vokietijos įmonė, įsteigta 1998 m., kuriai Brandenburgo žemės ekonomikos ministerija suteikė teisę vykdyti nepriklausomo energijos didmenininko ir energijos tiekimo įmonės veiklą Vokietijos teritorijoje. Manydama, kad patyrė žalą dėl pavėluoto direktyvų 98/30/EB³ ir 2003/55/EB⁴, kurios turėjo užtikrinti nedis-

28. DEB teigia patyrusi žalą ir reikalauja kiek didesnio nei 3,7 milijardai eurų žalos atlyginimo. Per posėdį DEB nurodė, kad 1998 metais DEB dirbo beveik 200 darbuotojų, kuriuos ji buvo priversta laipsniškai atleisti, nes negalėjo vykdyti veiklos, bei tai, kad ji turėjo nuosavo turto, kurį prarado dėl tos pačios priežasties. DEB teigimu, kai priegia prie dujų tinklų tapo įmanoma, ji jau nebegalėjo vykdyti veiklos, kuriai buvo gavusi licenciją.

29. DEB nuomone, dėl to, kad neturėjo priegios prie dujų tinklų, ji prarado mažiausiai šešias sutartis. Reikalaujamos atlyginti žalos dydį DEB pagrindžia nurodydama, kad jis atitinka skirtumą tarp vidutinės statistinės pardavimo kainos dideliems Vokietijos pramoniniams klientams ir pirkimo kainos Rusijoje, atėmus mokesčius už tranzitą bei transportavimo išlaidas. Iš šio pirmojo skaičiaus DEB

3 — 1998 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/30/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrų taisyklių (OL L 204, p. 1; 2004 m. *specialusis leidimas lietuvių k.*, 12 sk., 2 t. p. 28).

4 — 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/55/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti Direktyvą 98/30/EB (OL L 176, p. 57; 2004 m. *specialusis leidimas lietuvių k.*, 12 sk., 2 t., p. 230).

5 — 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją* (C-64/03, Rink. p. I-3551).

paskui atėmė atitinkamų Vokietijos teisės aktų reikalaujamą 50 % saugumo nuolaidą.

30. Pagal DEB skaičiavimus žyminio mokesčio už procesą suma, kurią DEB turi sumokėti ir kuri apskaičiuojama atsižvelgiant į ieškinio dydį, būtų apie 275 000 eurų. Beje, kadangi advokato pagalba yra privaloma, DEB vertinimu, atstovavimo išlaidos sudarys kiek daugiau nei 990 000 eurų. Tam, kad galėtų tinkamai vesti bylą, ir neturėdama pakankamų finansinių išteklių DEB, kuri negali sumokėti nei GK 12 straipsnio 1 dalyje nustatyto mokesčio, nei padengti advokato, kurio dalyvavimas privalomas, išlaidų, paprašė teisinės pagalbos *Landgericht Berlin*.

31. 2008 m. kovo 4 d. sprendimu *Landgericht Berlin* atsakė suteikti teisinę pagalbą, motyvuodamas tuo, kad DEB neatitinka ZPO 116 straipsnio 2 dalyje nustatytų sąlygų. Nors DEB nemokumas nekelia abejonių, ieškinio atsisakymas neprieštarautų bendriesiems interesams, kaip jie aiškinami Vokietijos teismų ir *Bundesverfassungsgericht*. Be to, *Landgericht Berlin* nepriėmė sprendimo dėl prašymo pagrindinėje byloje pagrįstumo.

32. DEB nedelsiant apskundė šį sprendimą *Kammergericht Berlin*. Anot *Kammergericht Berlin*, jeigu jis privalėtų priimti sprendimą

atsižvelgdamas tik į Vokietijos teisę, jis galėtų nuspręsti tik kad *Landgericht Berlin* teisingai aiškino sąlygas, nustatytas ZPO 116 straipsnio 2 dalyje. Iš tiesų pagal nusistovėjusią Vokietijos teismų praktiką šie teismai tik kelis kartus pripažino, kad ieškinio atsisakymas tikrai pažeistų bendruosius interesus. Tokia situacija būtų, jei sprendimas būtų susijęs su didele gyventojų dalimi arba turėtų socialinių pasekmių. Bendrieji interesai ZPO 116 straipsnio 2 dalies prasme taip pat būtų pažeisti, jei ieškinio atsisakymas sutrukdytų juridiniam asmeniui tęsti visuotinai naudingą veiklą arba jei pats šio juridinio asmens egzistavimas priklausytų nuo ieškinio ir kiltų pavojus darbo vietoms, arba jei juridinis asmuo turėtų daug kreditorių.

33. *Kammergericht Berlin* taip pat nurodo, jog pagal Vokietijos teismų praktiką ir visų pirma pagal *Bundesgerichtshof* praktiką tam, kad būtų įvykdyta ZPO 116 straipsnio 2 dalies sąlyga, neužtenka, kad teisingo sprendimo priėmimas atitiktų bendrąjį interesą, ar to, kad ginčui išspręsti būtina atsakyti į bendrojo intereso teisinius klausimus.

34. DEB neturi nei pajamų, nei turto, nei darbuotojų, nei kreditorių. Ieškinio atsisakymas savaime neturi įtakos DEB išlikimui. Taip pat nėra teigiama, kad ji vykdo visuotinai naudingą veiklą. Kadangi visuomet buvo

reikalaujama, kad, be ekonominių interesų ginče turinčių asmenų dėl ieškinio atsakymo, turi nukentėti didelė asmenų grupė ir kadangi taip nėra DEB atveju, *Landgericht Berlin* sprendimas, kuriuo atmetamas teisinės pagalbos prašymas, turi būti patvirtintas.

35. *Kammergericht Berlin* taip pat nurodo, kad ZPO įtvirtintas skirtingas požiūris į fizinius ir juridinius asmenis, *Bundesverfassungsgericht* buvo, be to, pripažintas atitinkančiu Vokietijos Konstituciją. *Bundesverfassungsgericht* iš esmės nusprendė, kad teisinės pagalbos suteikimas gali būti prilygintas socialinei pagalbai, kylančiai iš socialinės valstybės principo, ir būtina žmogaus orumui užtikrinti. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remdamasis tuo daro išvadą, kad toks solidarumas negali būti taikomas nemokiems juridiniams asmenims. Juridiniams asmenims pakankamas turto turėjimas yra jų sukūrimo ir gyvavimo sąlyga, ir pagrindas šiuos juridinius asmenis pripažinti nacionalinėje teisės sistemoje yra tik tuomet, kai šie juridiniai asmenys gali siekti tikslo, dėl kurio jie buvo sukurti, bei vykdyti veiklą naudodamiesi savo ištekliais.

36. Tačiau *Kammergericht Berlin* klausia, ar ZPO 116 straipsnio 2 dalis, kaip ją iki šiol aiškino nacionaliniai teismai, neprieštarauja Sąjungos teisei. Teisinės pagalbos suteikimo sąlygos, kurios yra griežtesnės juridiniams

asmenims nei fiziniams asmenims ir kurios, be to, nacionalinių Vokietijos teismų yra aiškinamos siaurai, DEB atveju turi konkrečias pasekmes, dėl kurių ji praranda bet kokią galimybę reikalauti Vokietijos valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo. Taigi dėl atsakymo suteikti teisinę pagalbą tampa neįmanoma, ar bent jau ypač sudėtinga prireikus gauti žalos atlyginimą iš valstybės dėl jos atsakomybės už Sąjungos teisės pažeidimą. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas abejoja dėl nacionalinės nuostatos atitikties principams, susijusiems su valstybės atsakomybe, ir ypač veiksmingumo principui, koks jis buvo nustatytas Teisingumo Teismo praktikoje.

37. Taigi susidūręs su Sąjungos teisės aiškinimo sunkumais ir ši klausimą sprenddamas paskutinėje instancijoje *Kammergericht Berlin* nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir, vadovaudamasis EB 234 straipsniu, 2009 m. birželio 30 d. sprendimu pateikti Teisingumo Teismui tokį prejudicinį klausimą:

„Ar, atsižvelgiant į tai, kad nacionalinėmis žalos atlyginimą reglamentuojančiomis teisinėmis sąlygomis ir procesu, pagal kurį pareiškiamas ieškinys dėl valstybės atsakomybės pagal Bendrijos teisę pripažinimo, kompensacijos gavimas pagal minėtos atsakomybės principus neturi būti padaromas praktiškai neįmanomas arba pernelyg sunkus, kyla abejonių dėl nacionalinės teisės normos, pagal kurią reikalavimo pareiškimas teisme priklauso nuo [teismo išlaidų] išankstinio sumokėjimo,

ir kurioje numatoma, kad juridiniam asmeniui, kuris neišgali [jū] sumokėti, negali būti skiriama teisinė pagalba?“

IV — Procesas Teisingumo Teisme

38. Ieškovė pagrindinėje byloje, Vokietijos, Danijos, Prancūzijos, Italijos ir Lenkijos vyriausybės, Europos Komisija bei ELPA Priežiūros institucija pateikė rašytines pastabas.

39. Per 2010 m. birželio 3 d. vykusį posėdį savo žodines pastabas pateikė ieškovė pagrindinėje byloje, Vokietijos vyriausybė, Komisija bei ELPA Priežiūros institucija.

V — Teisinė analizė

A — Pastabų santrauka

40. Iš pradžių reikia priminti, kad Vokietijos vyriausybė, kaip ir Danijos, Prancūzijos ir Italijos vyriausybės bei Komisija, teigia, kad

nagrinėjamas nacionalinės teisės aktas neprieštarauja lygiavertiškumo ir veiksmingumo principams. Iš esmės jos teigia, kad nors ieškovai turi turėti galimybę reikalauti valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo, Sąjungos teisės veiksmingumo principas ir veiksmingos teisinės gynybos principas neįpareigoja valstybių narių suteikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims, kurie yra tik dirbtiniai nacionalinių teisinių sistemų dariniai ir kurių pripažinimas, beje, priklauso nuo jiems gyvuoti pakankamų išteklių buvimo. Kadangi Sąjungos lygiu suderinimo priemonė nėra priimta, atsižvelgiant į teismų procedūros reglamentus ir į patį teisinės pagalbos pobūdį, kurią kai kurios vyriausybės laikė tik socialine, susijusia su žmogaus orumu, yra visiškai pateisinama ir teisėta teisinės pagalbos suteikimo juridiniams asmenims sąlygas, jei tokios yra, nustatyti kur kas griežtesnes nei sąlygas, kurios taikomos, kuomet teisinės pagalbos prašo fizinis asmuo.

41. Priešingai, ieškovei pagrindinėje byloje, Lenkijos vyriausybei ir ELPA Priežiūros institucijai nagrinėjama nacionalinė nuostata kelia abejonių. DEB teigia: kadangi ji bus priversta atsisakyti ieškinio dėl žalos atlyginimo, jeigu jai nebus suteikta teisinė pagalba, tai yra

akivaizdus veiksmingumo principo pažeidimas, nes jai konkrečiai neleidžiama kreiptis į teismą dėl jos teisių, kylančių iš Sąjungos teisės. Tokio pat požiūrio laikosi ir ELPA Priežiūros institucija, nors ji išreiškia kiek subtiliau. Lenkijos vyriausybė ginčija per daug siaurą Vokietijos teismų pateiktą „bendrųjų interesų“ sąvokos aiškinimą ir teigia, kad šis veiksmingumo principo pažeidimas nėra proporcingas. Šiomis aplinkybėmis ieškovė pagrindinėje byloje, Lenkijos vyriausybė ir ELPA Priežiūros institucija teigia, kad veiksmingumo principas yra pažeistas.

B — Asmenims Sąjungos teisės suteiktų teisių veiksminga teisminė gynyba ir valstybės atsakomybės dėl šios teisės pažeidimo principas

42. Pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką⁶ asmenims Sąjungos teisės suteiktų teisių veiksmingos teisminės gynybos principas yra bendrasis Sąjungos teisės principas, kylantis iš valstybių narių bendrų konstitucinių tradicijų, įtvirtintas EŽTK 6 ir

13 straipsniuose bei neseniai – Pagrindinių teisių chartijos⁷ 47 straipsnyje.

43. Taip nustatyta efektyvia teismine gynyba asmenims užtikrinama galimybė ginti jų teises, kylančias iš Sąjungos teisės. Net jeigu jų teises pažeidė valstybė, asmenys turi turėti galimybę gauti žalos atlyginimą nacionaliniame teisme.

44. Iš tiesų iš pačios sutarčių logikos ir iš pačių valstybių narių priimtų įsipareigojimų stojant į Sąjungą išplaukia, kad asmenys turi turėti galimybę reikalauti valstybių narių atsakomybės, jei mano esą nukentėję dėl to, kad valstybė pažeidė Sąjungos teisę.

45. Šitaip kartu siekiama valstybių narių priimtų įsipareigojimų pagal Sąjungos teisę laikymosi ir visiško asmenų teisių, išplaukiančių iš Sąjungos teisės, efektyvumo užtikrinimo tikslų. Iš tiesų iš nusistovėjusios teismų praktikos matyti, kad pagal lojalaus bendradarbiavimo principą, nustatytą EB 10 straipsnyje, valstybės narės privalo užtikrinti visišką

6 — 2007 m. kovo 13 d. Sprendimo *Unibet* (C-432/05, Rink. p. I-2271) 37 punktas ir nurodyta teismų praktika.

7 — Dėl šios chartijos pabrėžiu, kad nors ji nebuvo privaloma aplinkybių pagrindinėje byloje atsiradimo momentu, ji neginčijamai yra elementas, į kurį būtina atkreipti dėmesį nagrinėjamoje byloje, ypač atsižvelgiant į tai, kad Sąjungos teisės aktų leidėjas aiškiai pripažino jos svarbą Direktyvos 2003/8/EB penktoje konstatuojamoje dalyje (dėl panašios situacijos žr. 2006 m. birželio 27 d. Sprendimo *Parlamentas prieš Tarybą* (C-540/03, Rink. p. I-5769) 38 punktą.

Sąjungos normų veikimą ir apsaugoti teises, kurias šios normos suteikia asmenims⁸.

teisės aktais nustatytos žalos atlyginimo sąlygos negali būti mažiau palankios už tas, kurios susijusios su panašiais nacionaline teise grindžiamais reikalavimais (lygiavertiškumo principas) ir negali būti tokios, kad dėl jų tap-tų praktiškai neįmanoma arba pernelyg sudėtinga gauti žalos atlyginimą (veiksmingumo principas)⁹.

46. Asmenų, nukentėjusių dėl Sąjungos teisės pažeidimo, teisė į žalos atlyginimą yra esminis Sutartyse nustatytos Sąjungos teisės principas ir ypatinga efektyvios teisminės gynybos principo išraiška. Taip pat Sutartyse įtvirtinta Sąjungos pamatinė konstitucinė sąranga yra pagrįsta teisiniu bendradarbiavimu. Taigi, kai Teisingumo Teismas logiškai nustatė valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo principą, jis taip pat logiškai nurodė, kad turi būti galimybė pateikti ieškinius dėl šio principo įgyvendinimo nacionaliniuose teismuose, kurie turi bendrąją kompetenciją spręsti dėl Sąjungos teisės pažeidimų, ir todėl nacionalinės teisės sistemos turi nustatyti tam jurisdikciją turinčius teismus bei reikalavimus tokių ieškinių formai ir turiniui. Valstybių narių procesinė bei teisminė autonomija reikalauja joms pripažinti tam tikrą reglamentavimo laisvę šioje srityje.

48. Nagrinėjamu atveju reikia pažymėti, kad asmenys turi galimybę pareikšti ieškinį dėl Vokietijos valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo. Lieka nustatyti, ar nacionalinės teisės aktas nepažeidžia lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų.

47. Tačiau šią laisvę būtina apriboti. Nors asmenys turi turėti galimybę reikalauti valstybės, pažeidusios Sąjungos teisę, atsakomybės pagal nacionalinę teisę, „nacionalinės

C — Dėl lygiavertiškumo principo

49. Lygiavertiškumo principo, kuriuo reikalaujama, kad visos ieškiniai taikytinos normos būtų vienodai taikomos tiek Sąjungos, tiek nacionalinės teisės pažeidimu grindžiamiems ieškiniams¹⁰, nagrinėjamu atveju yra laikomasi. Žyminio mokesčio už procesą

8 — 1978 m. kovo 9 d. Sprendimo *Simmenthal* (106/77, Rink. p. 629) 16 punktas; 1990 m. birželio 19 d. Sprendimo *Factor-tame ir kt.* (C-213/89, Rink. p. I-2433) 19 punktas; 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimo *Franovich ir kt.* (C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I-5357) 32 punktas.

9 — 1997 m. liepos 10 d. Sprendimo *Palmisani* (C-261/95, Rink. p. I-4025) 27 punktas.

10 — 2010 m. sausio 26 d. Sprendimo *Transportes Urbanos y Servicios Generales* (C-118/08, Rink. p. I-653) 33 punktas ir nurodyta teismų praktika.

mokėjimo reikalaujama kiekvieną kartą, kuomet ieškinys dėl atsakomybės pareiškiamas valstybei, neatsižvelgiant į tai, ar jis grindžiamas tariamu nacionalinės teisės, ar Sąjungos teisės pažeidimu. Be to, teisinės pagalbos suteikimo juridiniams asmenims sąlygos yra tokios pačios neatsižvelgiant į tai, ar šie juridiniai asmenys pareiškia ieškinį dėl valstybės atsakomybės dėl nacionalinės teisės pažeidimo, ar jie reikalauja Vokietijos valstybės atsakomybės pripažinimo dėl Sąjungos teisės pažeidimo.

D — *Dėl veiksmingumo principo*

50. Kaip teisingai nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, klausimas šioje byloje labiausiai kyla dėl nacionalinės teisės akto, kurį šiuo konkrečiu atveju nagrinėja Teisingumo Teismas ir kuris nepadaeda įveikti sunkumų, su kuriais susiduria juridinis asmuo, siekiantis teisme ginti, jo manymu, iš Sąjungos teisės kylančias savo teises, atitiktis Sąjungos teisei, ypač veiksmingumo principui.

51. Nurodytą situaciją sąlygoja dviejų nuostatų derinys.

52. Pirmiausia GKG 12 straipsnyje nustatoma, kad šalys, kad ir kokios būtų, turi sumokėti mokesį, kurio suma proporcinga

numanomai ginčo sumai. Vokietijos teisės aktuose nenumatoma maksimali suma. Pasakui ZPO 116 straipsnio 2 dalimi juridiniams asmenims suteikiama galimybė pasinaudoti teisine pagalba, tačiau su Vokietijos teismų siaurai aiškinama sąlyga, kad ieškinio atsiskyrimas prieštarautų bendriesiems interesams.

53. Mano nuomone, remiantis Teisingumo Teismo praktika, ZPO 116 straipsnio 2 dalį svarbu vertinti plačiau, atsižvelgiant į Vokietijos procesines taisykles. Kitaip tariant, net jei suinteresuotų šalių rašytinėse pastabose pagrindinis dėmesys buvo skiriamas atsisakymo suteikti juridiniams asmenims teisinę pagalbą klausimui, teisinės pagalbos suteikimo sąlygos turi būti nagrinėjamos plačiau, atsižvelgiant į bendrą proceso organizavimą, kaip jį apibrėžia nagrinėjama valstybė narė.

1. Dėl galimybės taikyti procesinę rinkliavą, jeigu ji nėra neproporcinga

54. Šiame analizės etape Teisingumo Teismui privalau priminti, kad įgyvendindamos savo procesinę autonomiją valstybės narės turi teisę taikyti procesinę rinkliavą ieškiniui pareikšti. Dažniausiai ši rinkliava yra dviejų

skirtingų tipų. Tai yra arba valstybės renkas mokestis, kuriuo proceso šalys prisideda prie viešosios teisingumo paslaugos finansavimo, arba teismo išlaidų avansas, imamas kaip garantija, kuria ieškovas užtikrina, kad pralaimėjęs jis prisidės prie atsakovo gynybos išlaidų apmokėjimo.

56. Per posėdį Vokietijos vyriausybės buvo paprašyta nurodyti žyminio mokesčio apskaičiavimo sąlygas. Šiomis aplinkybėmis Vokietijos vyriausybė nurodė, kad Vokietijos teisės aktais nagrinėjamoje srityje nustatoma tokia apskaičiavimo sistema, pagal kurią, atsižvelgiant į numanomą ginčo vertę, asmuo gali iš anksto visiškai aiškiai žinoti mokesčio, kurį jis turės sumokėti, dydį. Mokestis apskaičiuojamas minėtai vertei taikant tam tikrą procentą. Vokietijos vyriausybė nurodė, jog mokesčiu iš esmės siekiama, kad viešąja teisingumo paslauga besinaudojantys asmenys prisidėtų prie šios paslaugos finansavimo. Kadangi mokesčių, surenkamų mažos finansinės vertės ginčiuose, nepakanka realioms teismo išlaidoms padengti, mokesčiai ginčiuose dėl didesnių sumų yra didesni. Maždaug 275 000 eurų žyminis mokestis už procesą, kurį DEB turėtų sumokėti, buvo nustatytas atsižvelgiant į šių aplinkybių visumą.

55. Iki šiol Teisingumo Teismas susidūrė tik su vadinamaisiais *cautio judicatum solvi* reikalavimais, kurie atitinka antrąjį nurodytų mokesčių tipą. *Cautio judicatum solvi* reikalavimų, kurių atitiktį Sąjungos teisei Teisingumo Teismas jau vertino, ypatumas yra tas, kad minėtą užstatą, paprastai vadinamą „užsieniečio užstatu“, turi sumokėti ieškovas, jeigu jis negyvena valstybės narės, kurios teisme pareiškiamas ieškinys, teritorijoje, ir neturi jos pilietybės, nors tokio užstato nereikalaujama nagrinėjamos valstybės narės piliečių, net jeigu jie negyvena savo kilmės valstybės teritorijoje ir neturi joje turto. Atsižvelgiant į tai, svarbu pabrėžti, kad Teisingumo Teismas atliko analizę EB 12 straipsnio ir bendrojo draudimo diskriminuoti pagrindu¹¹, o ne Sąjungos teisės veiksmingumo principo pagrindu.

57. Kuo didesnės teismo išlaidos, tuo didesnė rizika, kad ieškovas negalės jų apmokėti ir todėl turės prašyti teisinės pagalbos. Didelių mokesčių už procesą nustatymą kartu su labai griežtomis teisinės pagalbos suteikimo sąlygomis galima vertinti kaip galinčius pažeisti teisę kreiptis į teismą, juo labiau jei sumokėti mokesčių reikalaujama, kaip ir nagrinėjamu atveju, prieš bylos pradžią. Šiuo atveju būtina nustatyti, ar viešosios teisingumo paslaugos išlaidų paskirstymas tarp valstybės ir šia paslauga besinaudojančių asmenų taip, kaip anai pagal Vokietijos teisės aktus, yra tinkamas,

11 — 1993 m. liepos 1 d. Sprendimas *Hubbard* (C-20/92, Rink. p. I-3777); 1996 m. rugsėjo 26 d. Sprendimas *Data Delecta ir Forsberg* (C-43/95, Rink. p. I-4661); 1997 m. kovo 20 d. Sprendimas *Hayes* (C-323/95, Rink. p. I-1711) ir 1997 m. spalio 2 d. Sprendimas *Saldanha ir MTS* (C-122/96, Rink. p. I-5325).

ar peržengia protingumo arba teisingumo ribas, konkrečioje situacijoje, kaip antai nagrinėjamoji, tapdamas neleistinu teisės kreiptis į teismą apribojimu. Į šį klausimą tinkamai atsakyti gali tik pagrindinę bylą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į ieškinio, kurį ieškovo pagrindinėje byloje ketina pateikti ir kurio, kaip nurodyta šios išvados 31 punkte, nenauginėjo nei *Landgericht Berlin*, nei *Kammergericht Berlin*, *fumus boni juris*.

procesinę sistemą, reikalaujančią sumokėti žyminį mokestį už procesą. Kita vertus, tai atitinka prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo pateiktą klausimą, kuriuo, kaip tai aišku iš šios išvados 37 punkto, klausiama, ar kyla problemų dėl to, kad pagal nacionalinės teisės aktus, pirma, ieškinį teisme galima pateikti tik sumokėjus mokestį ir, antra, teisinė pagalba negali būti suteikta juridiniam asmeniui, kuris negali iš anksto atlikti šio mokėjimo ir neatitinka griežtų teisės aktais nustatytų sąlygų.

58. Per posėdį Vokietijos vyriausybė taip pat nurodė, kad mokesčio nesumokėjimas, nors nėra ieškinio priėmimo sąlyga, sąlygoja tai, kad procesas nepradedamas. Pripažinsiu, kad skirtumas man atrodo subtilus, tačiau bet kuriuo atveju teisė kreiptis į teismą dar labiau apribojama, atsižvelgiant į tai, kad, priešingai nei kai kurių kitų valstybių narių teisinėse sistemose, Vokietijos Federacinė Respublika nėra nustačiusi jokios maksimalios sumos ir nesudaro galimybės mokestį sumokėti *a posteriori*¹². Dėl šios priežasties manau, kad analizuojant DEB situaciją būtina atsižvelgti ne tik į Vokietijos teisės aktus, reglamentuojančius teisinės pagalbos suteikimo juridiniams asmenims sąlygas, bet ir į Vokietijos

59. Teisinės pagalbos mechanizmo įgyvendinimas yra ypač svarbus valstybėse, kurios nusprendė teismines procedūras apmokestinti mokesčiais, nes tokia sistema šiose valstybėse paprastai sukuriama kaip kompensacijos forma. Todėl teismo mokesčių tinkamumo įvertinimas yra papildomas kriterijus, leidžiantis nustatyti teisės kreiptis į teismą principo pažeidimo, kilusio dėl atsisakymo suteikti teisinę pagalbą, lygį¹³. Iš tiesų jokiū būdu nemėgindamas numatyti atsakymo, kurį į šį

12 — Priešingai nei numatyta Italijos teisės aktuose, kuriais, pavyzdžiui, leidžiamas priverstinis mokesčio, kuris nebuvo sumokėtas prieš proceso pradžią, išieškojimas *a posteriori*.

13 — EŽTT tai jau turėjo galimybę patikrinti, nes, jis taip pat teigia, kad „reikalavimas mokėti civiliniams teismams mokesčius, susijusius su prašymais, kuriuos šie teismai nagrinės, negali būti pripažįstamas kaip teisės kreiptis į teismą ribojimas, savaime prieštaraujantis [EŽTK] 6 straipsnio 1 daliai“, tačiau su sąlyga, kad bus laikomasi „teisingos pusiausvyros tarp, viena vertus, valstybės intereso rinkti proceso mokesčius prašymams nagrinėti ir, kita vertus, ieškovo intereso apginti savo reikalavimus teismuose“ (atitinkamai 2001 m. birželio 19 d. EŽTT sprendimo *Kreuz prieš Lenkiją* (ieškiny Nr. 28249/95) 60 ir 66 punktai). Pažymėtina, kad ieškovas minėtoje byloje buvo fizinis asmuo.

klausimą pateiks prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, manau, kad būtina atsižvelgti į tai, kad jei DEB atveju žyminis mokestis už procesą būtų mažesnis, DEB objektyviai turėtų daugiau galimybių tinkamai vesti savo bylą teisme, nes galimybės gauti išorinį finansavimą (pavyzdžiui, banko paskolą) būtų didesnės.

i) Tarptautinė praktika

2. Dėl juridinių asmenų teisės į teisinę pagalbą apimties

a) Kriterijų visuma

60. Jau minėjau, kad šis sudėtingas klausimas Teisingumo Teismui pateikiamas pirmą kartą. Atsakymą pateikti yra dar sudėtingiau atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamoje byloje mažai taikytinų pozityvių normų. Dėl šios priežasties privalau remtis tuo, ką pavadinau „kriterijų visuma“. Ją sudaro ir tarptautinė praktika, ir Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) praktika, ir Sąjungos teisė nagrinėjamoje srityje, ir atskirų valstybių narių praktika.

61. Atrodo, jog tarptautinė praktika nereikalauja, kad valstybės teiktų teisinę pagalbą juridiniams asmenims. Nei Hagos konvencijos dėl civilinio proceso 20 straipsnis, nei Europos sutarties dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo 1 straipsnis, nei Hagos konvencijos dėl tarptautinės teisės kreiptis į teismą 1 straipsnio pirma ir antra pastraipos neleidžia teigti, kad juridiniams asmenims yra pripažįstama tokia teisė į teisinę pagalbą, kokia pripažįstama fiziniams asmenims. Iš tiesų šiose įvairiose sutartyse ir konvencijose pagalbos gavėjais laikomi tik „vienos susitariančiosios valstybės piliečiai“, „kiekvienas asmuo, turintis gyvenamąją vietą vienos iš susitariančiųjų Šalių teritorijoje“ arba „bet kurios Susitariančiosios Valstybės nacionalai [piliečiai] [ir] asmenys <...> kurie anksčiau turėjo įprastinę rezidenciją [gyvenamąją vietą] Susitariančiojoje Valstybėje, kurioje turi būti arba jau yra pradėtas bylos nagrinėjimas teisme“¹⁴. Mano nuomone, labiausiai tikėtina, kad sąvokos „piliečiai“ ir „asmenys, turintis gyvenamąją vietą“ apima tik fizinius asmenis.

62. Taip pat būtina pabrėžti, kad Hagos konvencijos dėl tarptautinės teisės kreiptis į

14 — Žr. atitinkamai Hagos konvencijos dėl civilinio proceso 20 straipsnį, Europos sutarties dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo 1 straipsnį ir Hagos konvencijos dėl tarptautinės teisės kreiptis į teismą 1 straipsnį.

teismą I skyriuje, susijusiam su teisine pagalba, juridiniai asmenys niekur neminimi. Tačiau jie aiškiai minimi II skyriaus, susijusio su *cautio judicatum solvi* ir nutarčių dėl teismo išlaidų vykdymu, nuostatose. Kitaip tariant, tai reiškia, kad tai, jog juridiniai asmenys neminimi I skyriuje, nėra šios konvencijos redaktorių užmaršumas ar aplaidumas. Dar svarbiau, kad šitaip tarptautinė praktika leidžia juridiniams asmenims taikyti teismo mokesčius (su sąlyga, kad jie nėra taikomi ieškovams tik dėl to, kad jie turi užsieniečio statusą), jų naudai nenumatant, kaip atsvaros rinkliavai, teisinės pagalbos sistemos.

esminis skirtumas, nes nusprendė, jog „konvencija neįpareigoja suteikti teisinę pagalbą visose civilinėse bylose. Iš tiesų yra aiškus skirtumas tarp 6 straipsnio 3 dalies c punkto nuostatų, kuriomis tam tikromis sąlygomis užtikrinama teisė į nemokamą teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose, ir 6 straipsnio 1 dalies nuostatų, kuriose teisinė pagalba visiškai neminama“¹⁵. Kitaip tariant, 6 straipsnio 3 dalies c punktas negali būti aiškinamas taip plačiai, kad įpareigotų Konvencijos šalis sistemingai teikti teisinę pagalbą.

ii) EŽTK ir EŽTT praktika

63. Dėl EŽTK, kuri jau seniai yra pirmos svarbos Sąjungos teisės sistemos šaltinis ir, atsižvelgiant į Sąjungos prisidėjimo prie jos perspektyvą, taps jai oficialiai teisiškai privaloma pagal ją saistančią tarptautinę sutartį, būtina pabrėžti, kad jos 6 straipsnio 3 dalies c punkte nustatoma, jog teisinė pagalba suteikiama tik baudžiamosiose bylose. Remdamasis šia nuostata EŽTK manė, kad egzistuoja

64. Taigi EŽTT teisinės pagalbos nesuteikimą civilinėse bylose vertina tik pagal EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, su kuria minėtas teismas susiejo teisę kreiptis į teismą¹⁶. Byloje *Airey prieš Airiją*, į kurią pateikiama nuoroda Pa grindinių teisių chartijos 47 straipsnio 3 dalies paaiškinimuose, Airijos pilietė ketino teisme pateikti ieškinį dėl skyrybų su savo vyru. Nors advokato pagalba nebuvo privaloma, visos šalys tokiose bylose, kurios priklausė *High Court* jurisdikcijai, turėjo advokatus. Be to, tuomet Airijoje jokia teisinės pagalbos sistema civilinėse bylose nebuvo numatyta. EŽTT nusprendė, kad buvo būtina „nustatyti, ar bylos vedimas *High Court*

15 — 2002 m. vasario 26 d. EŽTT sprendimo *Del Sol prieš Prancūziją* (Ieškiny Nr. 46800/99) 20 punktas.

16 — Žr. 1975 m. vasario 21 d. EŽTT sprendimą *Golder prieš Jungtinę Karalystę* (Ieškiny Nr. 4451/70).

be advokato pagalbos būtų efektyvus, t.y. ar [ieškovė] galėtų tinkamai ir pakankamai pateikti savo argumentus¹⁷. EŽTT pripažįsta, kad šios konvencijos tikslas nėra įgyvendinti visuotiną teisinės pagalbos sistemą, o ji „apsiriboja reikalavimu, kad asmuo galėtų veiksmingai pasinaudoti teise kreiptis į teismą tokiomis sąlygomis, kurios neprieštarauja 6 straipsnio 1 daliai“¹⁸. EŽTT pripažįsta, kad „[EŽTK] nenustato jokios nuostatos dėl teisinės pagalbos“¹⁹ civiliniuose ginčiuose, bet kad „6 straipsnio 1 dalimi valstybė kartais gali būti įpareigota apmokėti advokato pagalbą, kuri būtina užtikrinant teisės kreiptis į teismą veiksmingumą, kuomet įstatymu reikalaujama, kad atstovautų advokatas, kaip tai numatyta įvairių rūšių ginčiuose kai kurių susitariančių Šalių teisės aktuose arba kai procesas ar bylos dalykas yra sudėtingi“²⁰.

pagalbos sistemą, EŽTT nesutiko su tokiu požiūriu ir nusprendė, kad „Prancūzijos įstatymų leidėjo įgyvendinta sistema suteikia esmines garantijas asmenims, apsaugodama nuo šališkumo“, nes tokias garantijas suteikia nemokamos teisinės pagalbos biuro prie Aukščiausiojo teismo narių atranka ir galimybė apskusti pirmajam Aukščiausiojo teismo pirmininkui šio biuro sprendimus, kuriais prašymas yra atmetamas²¹. Be to, EŽTT pažymėjo, kad ieškovės byla buvo nagrinėta pirmojoje instancijoje, o vėliau ir apeliacinėje instancijoje²². EŽTT iš pat pradžių pažymėjo, kad, „kaip pabrėžė Europos žmogaus teisių komisija, akivaizdu, jog teisinės pagalbos sistema negali veikti neįgyvendinus nuostatos, leidžiančios atrinkti bylas, kuriose tokia pagalba būtų taikoma“²³. Galiausiai EŽTT dėl to nusprendė, kad ieškovės teisės kreiptis į teismą esmė nebuvo pažeista nemokamos teisinės pagalbos biurui atsisakius jai suteikti teisinę pagalbą.

65. Akivaizdu, kad EŽTK vertinimas labai priklauso nuo nagrinėjamo atvejo aplinkybių. Byloje *Del Sol prieš Prancūziją* ieškovė (šiuo atveju ir vėl fizinis asmuo) teigė, kad dėl atsisakymo suteikti teisinę pagalbą ji negalėjo kreiptis į Prancūzijos Aukščiausiąjį teismą ir todėl buvo pažeista 6 straipsnio 1 dalis. Išanalizavęs *in concreto* Prancūzijos teisinės

66. Vėliau EŽTT patikslino kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama vertinant teisinės pagalbos sistemos atitiktį konvencijai.

17 — 1979 m. spalio 9 d. EŽTT sprendimo *Airey prieš Airiją* (ieškiny Nr. 6289/73) 24 punktas.

18 — Ten pat, 26 punktas.

19 — Ten pat.

20 — Ten pat.

21 — Minėto EŽTT sprendimo *Del Sol prieš Prancūziją* 26 punktas.

22 — Ten pat.

23 — Minėto EŽTT sprendimo *Del Sol prieš Prancūziją* 23 punktas.

Taip šis klausimas turi būti „sprendžiamas atsižvelgiant į kiekvieno konkretaus atvejo faktus ir aplinkybes ir ypač priklauso nuo bylos svarbos ieškovui, nuo taikomos teisės ir proceso sudėtingumo bei ieškovo galimybių veiksmingai vesti bylą“²⁴. Taip pat EŽTT pripažįsta, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti ir gali būti apribota „su sąlyga, kad tokiomis apribojimais būtų siekiama teisėto tikslo ir jie būtų proporcingi“²⁵. Tuo vadovaudamasis EŽTT nusprendė, kad teisinės pagalbos suteikimas gali būti apribotas, atsižvelgiant į ieškovo finansinės padėties arba į jo galimybes laimėti bylą²⁶. EŽTT taip pat pripažįsta, kad valstybės neturi pareigos valstybinėmis lėšomis užtikrinti visišką procesinių teisių lygybę tarp asmens, kuriam suteikiama pagalba, ir priešingos šalies, jei kiekvienai šaliai suteikiama pakankama galimybė vesti bylą²⁷.

didelę reikšmę nagrinėjamai bylai. Tačiau EŽTT taip pat nagrinėjo atvejį, kuomet buvo atsisakyta suteikti teisinę pagalbą juridiniam asmeniui byloje *VP Diffusion Sarl prieš Prancūziją*²⁹. Šį kartą teisinę pagalbą suteikti vėl atsisakė Prancūzijos aukščiausiojo teismo Teisinės pagalbos biuras. Prancūzijos vyriausybė grindė savo argumentus tuo, kad EŽTK nereikalaujama suteikti teisinę pagalbą visų civilinių ginčų atveju, kad atsakymas suteikti pagalbą nepažeidė pačios EŽTK 6 straipsnio 1 dalies esmės, nes juo buvo siekiama teisėto tikslo, ir buvo išlaikytas pagrįstas proporcingumo santykis tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo. EŽTT dar kartą nusprendė, kad minėto 6 straipsnio 1 dalies esmė nebuvo pažeista, nes teisė kreiptis į teismą buvo įgyvendinta pirmojoje ir apeliacinėje instancijoje. Tačiau EŽTT taip pat teigia, kad „procese, susijusiame su ieškovo civilinėmis teisėmis, Konvencija nesuteikia jam jokios automatinės teisės gauti nemokamą teisinę pagalbą ar būti atstovaujama advokato“³⁰. Be to, EŽTT pripažįsta, kad „civiliniams ieškiniams teismų sistemoje gali būti taikoma atrankos procedūra, tačiau ji privalo būti objektyvi, nediskriminuojanti ir neturi pažeisti teisės kreiptis į teismą esmės“. EŽTT taip pat nurodo, kad „Europos mastu nėra sutarimo ar bent patvirtintos tendencijos teisinės pagalbos suteikimo klausimu. Daugelio valstybių teisės aktuose juridiniams asmenims nenumatoma teisė į tokią pagalbą, neatsižvelgiant į jų komercinius ar ne pelno tikslus. Nagrinėjamu atveju EŽTT mano, kad Prancūzijos teisinės pagalbos sistemoje daromas teisinis skirtumas tarp fizinių asmenų ir pelno siekiančių ar nesiekiančių juridinių asmenų, pagrįstas mokestiniu teisinės pagalbos režimu, nėra šališkas. <...> Prancūzijos teisėje yra objektyvus

67. Žinoma, tai, kad EŽTT, teigdamas, kad EŽTK „apsiriboja reikalavimu, jog individui būtų užtikrinta veiksminga teisė kreiptis į teismą“²⁸, vartoja sąvoką „individas“, turi

24 — 2005 m. vasario 15 d. EŽTT sprendimo *Steel ir Morris prieš Jungtinę Karalystę* (ieškinys Nr. 68416/01) 61 punktą.

25 — Ten pat, 62 punktą.

26 — Ten pat, 62 punktą ir nurodyta teismų praktika.

27 — Ten pat.

28 — Žr. minėto Sprendimo *Airey* 26 punktą.

29 — 2008 m. rugpjūčio 26 d. EŽTT sprendimas *VP Diffusion SARL prieš Prancūziją* (ieškinys Nr. 14565/04).

30 — Ten pat.

pagrindas – taisyklės, susijusios su bendrovių pelno mokesčiu – kuris leidžia komercinėms bendrovėms, net turinčioms finansinių sunkumų, padengti teismo išlaidas“. Kiek tai susiję su teisine pagalba, EŽTT netgi nepripažįs diskriminuojančiu skirtingo požiūrio į, viena vertus, komercines bendroves ir, kita vertus, fizinius asmenis ir pelno nesiekiančius juridinius asmenis, nes toks skirtingas požiūris pagrįstas objektyvia ir protinga priežastimi, t. y. mokestinio teisinės pagalbos režimu.

pertvarkytų *per se* savo teisinės pagalbos mechanizmą juridinių asmenų naudai.

iii) Sąjungos lygmuo

68. Manau, iš viso to, kas išdėstyta, aišku, kad EŽTK, kaip ją aiškina EŽTT, nėra jokios nuostatos, kuria susitariančios šalys būtų aiškiai įpareigojamos nustatyti teisinės pagalbos sistemą, kuria besąlygiškai galėtų naudotis tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Žinoma, nėra draudžiama, kad Sąjungos teisės sistema užtikrintų aukštesnį apsaugos lygį nei EŽTK 6 straipsnio 1 dalis³¹. Tačiau taip pat nėra ir tikro aiškaus teisinio pagrindo, kuris leistų reikalauti, kad Vokietijos Federacinė Respublika

69. Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio 3 dalyje, į kurią pateikiama nuoroda Direktyvoje 2003/8, nors ji ir nebuvo privaloma aplinkybių pagrindinėje byloje atsiradimo metu, nustatoma, kad teisinę pagalbą turi gauti „asmenys, neturintys pakankamai lėšų“. Kitose dviejose to paties straipsnio pastraipose vartojama sąvoka „kiekvienas asmuo“. Pagrindinių teisių chartijos išaiškinimuose³² pateikiama nuoroda tiek į Sprendimą *Airey prieš Airiją*³³, tiek į Sąjungos teismuose taikomą sistemą, todėl jokia galutinė išvada negali būti padaryta iš to, kad Pagrindinių teisių chartijoje yra įtvirtinta teisė į teisinę pagalbą, kuri, beje, didžia dalimi pasiskolinta iš EŽTK.

70. Be to, nėra jokios normos, kuri suderintų teisinės pagalbos suteikimo sąlygas ir būtų taikytina nagrinėjamoje byloje. Tačiau nors Direktyva 2003/8 ir netaikytina šioje byloje, joje

31 — Prie šio klausimo dar grįšiu, kuomet kalbėsiu apie Pagrindinių teisių chartiją: žr. 98 ir paskesnius šios išvados punktus.

32 — OL C 303, 2007, p. 30.

33 — Minėtas.

yra elementų, kurie leidžia naudingai spręsti apie tai, kaip šiuo metu Sąjungos teisės aktų leidėjas supranta teisinę pagalbą.

pagalbos prašymą pateikia komercinės bendrovės bankroto administratorius³⁵.

71. Direktyva 2003/8 siekiama nustatyti teisinės pagalbos suteikimo sąlygas tarptautiniuose ginčiuose. Tokiais atvejais teisę į teisinę pagalbą turi tik fiziniai asmenys, nes minėtos direktyvos tryliktoje konstatuojamoje dalyje nurodyta, kad šią teisę turi „visi Sąjungos piliečiai, nesvarbu, kur yra jų nuolatinė gyvenamoji vieta ar vieta, kurioje asmuo paprastai gyvena“, o jos 3 straipsnyje nustatomas principas, pagal kurį „fiziniai asmenys“ turi teisę į teisinę pagalbą Direktyvoje 2003/8 numatytais sąlygomis.

73. Tikriausiai Teisingumo Teisme situacija nėra tokia aiški. Teisingumo Teismo procedūros reglamento 76 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje vartojamas ne žodis „asmuo“, bet žodis „šalis“. Taigi ši žodžių būtinai galima aiškinti plačiau, nes šalys gali būti ir fiziniai, ir juridiniai asmenys.

72. Sąjungos teismų procedūrų reglamentai nėra labiau palankūs juridiniams asmenims. Tiek Tarnautojų teisme (kuriame atvejis, kad juridinis asmuo pareikš reikalavimus, vis dėlto yra mažiau tikėtinas), tiek Bendrajame Teisme teisę į teisinę pagalbą turi tik fiziniai asmenys³⁴ net ir tais atvejais, kai teisinės

74. Tačiau atrodo, kad teismo praktikoje buvo sistemškai atmetami Teisingumo Teismui juridinių asmenų pateikti prašymai suteikti teisinę pagalbą. Nors ilgą laiką Teisingumo Teismas neprivalėjo pagrįsti savo nutarčių, kuriomis atmetami teisinės pagalbos prašymai³⁶, atsižvelgiant į teismo praktikos pastovumą galima manyti, jog šie atsisakymai buvo

34 — Kaip nesena pavyzdį Bendrajame Teisme žr. 2010 m. sausio 11 d. Bendrojo Teismo ketvirtosios kolegijos pirmininko nutartį *Komisija prieš Edificios Inteco* (T-235/09 AJ), pagal kurią „jei prašymas turi būti laikomas paduotu *Edificios Inteco* vardu, jis turi būti atmestas dėl to, kad juridiniam asmeniui <...> nesuteikiama teisinė pagalba, nes iš Procedūros reglamento 94 straipsnio 2 dalies aišku, kad teisę gauti teisinę pagalbą turi tik fiziniai asmenys, visiškai ar iš dalies negalintys apmokėti išlaidų, susijusių su pagalba ir atstovavimu Bendrajame Teisme“ (3 punktas).

35 — 2009 m. sausio 22 d. Bendrojo Teismo sprendimo *Commercy prieš OHMI–easyGroup IP Licensing (easyHotel)* (T-316/07, Rink. p. II-43) 16–30 punktai.

36 — Žr. 2005 m. liepos 12 d. Teisingumo Teismo procedūros reglamento pakeitimą, kuriuo iš dalies pakeista, be kita ko, 76 straipsnio 3 dalies antra pastraipa, kur nuo šiol nustatoma, kad jei visiškai ar iš dalies atsisakoma suteikti nemokamą teisinę pagalbą, nutartis turi būti motyvuota (OL L 203, p. 19).

grindžiami aplinkybe, kad prašymą pateikdamas juridinis asmuo³⁷.

iv) Atskirų valstybių narių praktika

75. Atsisakymas suteikti teisinę pagalbą Bendrajame Teisme, įskaitant tiesioginio ieškinio atvejį, įrodo, kad net Sąjungos teismuose Sąjungos teisės veiksmingumo principas ir asmenų teisė kreiptis į teismą nėra absoliutus ir gali būti ribojami. Aišku, Sąjungos teismuose patiriamos išlaidos yra susijusios su teisine pagalba ir atstovavimu teisme, nes įvairūs procedūrų reglamentai neįpareigoja mokėti nei mokesčio, panašaus į nagrinėjamą pagrindinėje byloje, nei užstato. Tačiau negalima atmesti, kad juridinis asmuo, iš kurio atimta bet kokia galimybė gauti teisinę pagalbą Bendrajame Teisme, atsižvelgiant į paprastai, ypač konkurencijos teisės srityje, advokatų reikalaujamą sumą, gali būti priverstas atsisakyti ieškinio.

37 — Žr. 1980 m. birželio 6 d. Nutartį *Jenkins* (96/80 AJ); 1992 m. gegužės 7 d. Nutartį *Emerald Meats Limited prieš Komisiją* (C-106/90 AJ, 317/90 AJ ir C-129/91 AJ); 1994 m. kovo 4 d. Nutartį *IRACO prieš Komisiją* (C-3/94 AJ); 1996 m. vasario 29 d. Nutartį *Merck ir Beecham* (C-267/95 ir C-268/95 AJ); 1997 m. vasario 3 d. Nutartį *Komisija prieš IRACO* (C-337/96 AJ) ir 1999 m. rugsėjo 23 d. Nutartį *Simap* (C-303/98 AJ). Kiek man žinoma, Teisingumo Teismas priėmė tik vieną motyvuotą nutartį, kuria atmetamas teisinės pagalbos prašymas, pateiktas draugijos; keista, bet Teisingumo Teismas nagrinėjamu atveju joje patikrino, ar ieškovas atitinka sąlygas, nustatytas Procedūros reglamento 76 straipsnyje. Taigi jis patikrino, ar ieškovas juridinis asmuo galėjo įrodyti savo sunkią materialinę padėtį ir ar ieškinyš nėra akivaizdžiai nepagrįstas. Kadangi šios dvi sąlygos nebuvo įvykdytos nagrinėjamu atveju, Teisingumo Teismas atsisakė suteikti teisinę pagalbą (žr. 1995 m. spalio 26 d. Nutartį *Amicale des résidents du square d'Auvergne* (C-133/95 AJ)).

76. Nemėgindamas apžvelgti visų atvejų apsiribosiu keliomis Sąjungos valstybėmis narėmis, kad įrodyčiau, jog, atlikus lyginamąją valstybių praktikos teisinės pagalbos suteikimo srityje analizę, negalima daryti jokios galutinės išvados.

77. Jau minėjau Prancūzijos atvejį, kuriuo numatoma išimtinė galimybė teisinę pagalbą suteikti tik pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims, turintiems savo buveinę Prancūzijoje ir neturintiems pakankamai išteklių³⁸. Kitiems juridiniams asmenims teisinė pagalba negali būti teikiama, tačiau teisminės procedūros išlaidas jie gali įtraukti į apmokestinimą mažinančias sąnaudas. O Italijos Respublikoje taikomas mechanizmas, panašus į nagrinėjamą pagrindinėje byloje, nes tam, kad byla būtų užregistruota, reikalaujama sumokėti mokesį, proporcingą ieškinio dydžiui. Pagal Italijos teisės aktų formuluotę tik „vargingai gyvenantys piliečiai“ gali būti atleidžiami nuo mokesčio³⁹. Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje teisinė pagalba teikiama tik fiziniams asmenims, tačiau kai kurie fiziniai asmenys, t. y. prekybininkai, pramonininkai, amatinin-

38 — Žr. 1991 m. liepos 10 d. Įstatymo Nr. 91-647 dėl teisinės pagalbos, iš dalies pakeisto 2007 m. vasario 19 d. Įstatymu Nr. 2007-210 dėl teisminės apsaugos užtikrinimo reformos (JORE, 2007 m. vasario 21 d., p. 3051), 2 straipsnį.

39 — *Testo unico in materia di spese di giustizia* 115/2002 74 straipsnio 2 dalis.

kai ir asmenys, laisvai teikiantys profesines paslaugas, šios pagalbos negali gauti ginčiuose, susijusiuose su jų verslu ar profesine veikla. Taip pat teisinė pagalba neteikiama ginčiuose, kylančiuose iš spekuliacinės veiklos⁴⁰. Danijos Karalystė teisinę pagalbą teikia tik fiziniams asmenims, išskyrus išimtinius atvejus, kuomet bylos yra principinės arba bendrojo intereso. Su pramone ir verslu susijusiose bylose teisinė pagalba iš esmės neteikiama⁴¹.

80. Taip pat skirtumo darymas tarp pelno siekiančių juridinių asmenų ir pelno nesiekiančių juridinių asmenų, pastariesiems lengviau suteikiant teisinę pagalbą, yra gana plačiai taikomas valstybių narių praktikoje.

78. Šis nedidelis valstybių praktikos pavyzdžių rinkinys man leidžia daryti dvejopas išvadas.

79. Pirmiausia jis pabrėžia, kad nėra tikrai bendro principo, kurį teisinės pagalbos teikimo srityje taikytų valstybės narės ir kuris atitinkamai galėtų būti numatytas ir įtvirtintas Sąjungos lygiu.

40 — Bendrai dėl ribojimų suteikiant teisinę pagalbą fiziniams asmenims Liuksemburge žr. 1995 m. rugpjūčio 18 d. Įstatymo dėl teisinės pagalbos 2 straipsnio 2 dalies antrą pastraipą (*Mémorial A* Nr. 81, p. 1914).

41 — Proceso kodekso (*Retsplejeloven*) 325–336 straipsniai.

b) Taikymas pagrindinėje byloje nagrinėjamam atvejui

81. Atsižvelgdamas į tai, ką nusprendė EŽTT priimdamas sprendimus dėl to, ar buvo pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis, Teisingumo Teismas savo nusistovėjusiose praktikoje pripažino, kad kai jam reikėjo spręsti, ar nuostata nepažeidžia veiksmingumo principo, tokią nuostatą jis turėjo nagrinėti ne abstrakčiai, bet pagal konkrečias nagrinėjamo atvejo aplinkybes tam, kad patikrintų, ar kreipimasis į teismą nėra pernelyg apsunkintas, kartu „atsižvelgdamas į šios nuostatos vaidmenį visame procese, jo eigą ir ypatumus įvairiose nacionalinėse institucijose. Žvelgiant iš šios perspektyvos, prireikus reikia atsižvelgti į pagrindinius nacionalinės teismų sistemos principus, kaip antai teisės į gynybą apsauga, teisinio saugumo principas ir tinkama proceso

eiga⁴². Teisingumo Teismas reikalauja protingo pateisinimo, kad toks veiksmingumo principo ribojimas būtų leidžiamas⁴³. Taigi būtina išnagrinėti, ar Vokietijos teismų pateiktas ZPO 116 straipsnio 2 dalies aiškinimas gali būti pateisintas, siekiant apsaugoti vieną iš minėtų principų.

asmenims. Mums pateiktu klausimu siekiama išsiaiškinti, ar teisė į veiksmingą teisminę gynybą kartu su Sąjungos teisės veiksmingumo principu juridiniams asmenims turi būti užtikrinama tiek pat, kiek ir fiziniams asmenims.

82. Nors iš nusistovėjusios Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad jam nepriklauso spręsti dėl nacionalinės teisės aiškinimo, nes ši užduotis tenka vien prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, kuris šiuo atveju privalo nustatyti, ar susijusiomis nacionalinės teisės nuostatomis tenkinami lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimai, vis dėlto Teisingumo Teismas gali teikti paaiškinimus, kurie padėtų nacionaliniam teismui atlikti savo vertinimą⁴⁴, o tai ir siūlau dabar padaryti.

84. Vokietijos teisės sistemoje juridinio asmens teisė kreiptis į teismą, suteikiant šiam asmeniui valstybės finansuojamą teisinę pagalbą, užtikrinama tik tuo atveju, jei nagrinėjama byla turi didesnę svarbą nei vien minėto juridinio asmens ekonominiai interesai. Bet kuriuo atveju šitaip ZPO 116 straipsnio 2 dalį, konkrečiai kalbant, sąvoką „bendrieji interesai“, aiškino nacionaliniai teismai.

83. Kreipimosi į teismą sunkumus, su kuriais susidūrė DEB, lėmė griežtesnių teisinės pagalbos suteikimo sąlygų taikymas juridiniams

85. Manau, kad būtina itin atsargiai vertinti nagrinėjamus bendruosius interesus. Kai kas galėtų teigti, kad dėl siauro šios nacionalinės nuostatos aiškinamo ZPO 116 straipsnis netenka prasmės ir tampa pastoviu paslėptu juridinių asmenų pateiktų teisinės pagalbos prašymų atmetimo pagrindu.

42 — 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimo *Peterbroeck* (C-312/93, Rink. p. I-4599) 14 punktas; 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimo *van Schijndel et van Veen* (C-430/93 ir C-431/93, Rink. p. I-4705) 19 punktas ir 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Fallimento Olimpiclub* (C-2/08, Rink. p. I-7501) 27 punktas.

43 — Minėto Sprendimo *Fallimento Olimpiclub* 31 punktas. Šis pasakymas primena suderinamumo testo, kurį EŽTT taiko EŽTK, pobūdį, nes teigiama, kad „teisės kreiptis į teismą ar tribunolą ribojimas atitinka 6 straipsnio 1 dalį tik jeigu juo siekiama teisėto tikslo ir jei yra pagrįstas proporcingumo ryšys tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo“ (žr. minėto Sprendimo *Kreuz prieš Lenkiją* 55 punktą ir nurodytą teismų praktiką).

44 — 2009 m. spalio 29 d. Sprendimo *Pontin* (C-63/08, Rink. p. I-10467) 49 punktas ir nurodyta teismų praktika.

86. Man kyla dvi mintys dėl šios pastabos.

87. Pirmiausia, nors Vokietijos teisės aktai nagrinėjamoje srityje yra tikrai ribojantys ir dėl jų juridiniams asmenims kreiptis į teismą veikiausiai yra sunkiau nei fiziniams asmenims, vis dėlto būtina pripažinti, kad teisinė pagalba Vokietijoje juridiniams asmenims gali būti suteikta, o taip nėra visose kitų Sąjungos valstybių narių teisinėse sistemose⁴⁵.

88. Bet kuriuo atveju teisė į teisinę pagalbą nėra besąlyginė⁴⁶. Net fizinių asmenų atveju jai, be abejo, taikomos su ištekiais susijusios sąlygos, o kartais reikalaujama tinkamo prašymo pagrindimo.

89. Taip pat manau, kad analizuojant asmenims suteikiamą jų teisių, kylančių iš Sąjungos teisės, teisminę apsaugą būtina atlikti dvigubą atskyrimą, kuris Vokietijos teisėje nėra aiškiai daromas, bet kurį galima lengvai nustatyti. Iš tiesų būtina skirti, ar tai fizinis, ar juridinis asmuo, paskui – ar tai pelno siekiantis, ar pelno nesiekiantis juridinis asmuo. Nacionalinė teismų praktika dėl ZPO 116 straipsnio 2 dalies siekiama kovoti su piktnaudžiaujant pateiktais ieškiniais, kuriuos gali pareikšti pelno siekiantys juridiniai asmenys ir kurių vienintelis tikslas – gauti tam tikrą pelną vien

dėl proceso. Šiomis aplinkybėmis manau, negalima reikalauti, kad valstybės narės tokiems juridiniams asmenims užtikrintų veiksmingą teisę kreiptis į teismą, išlaidas padengiant iš valstybės lėšų, net ir remiantis Sąjungos teisės veiksmingumo principu.

90. Taigi ZPO 116 straipsnio 2 dalimi, kaip ją aiškina Vokietijos teismai, atrodo, siekiama galimybės nesuteikti teisinės pagalbos pelno siekiantiems juridiniams asmenims, galintiems kreiptis į teismą su vieninteliu tikslu – apsaugoti savo ekonominius ir komercinius interesus. Kažkoku būdu juridinis asmuo privalo prisiimti ekonominę riziką, susijusią su jo veikla, kurią jis pats vykdo iki teisminių procesų ir per juos.

91. Šiuo atžvilgiu būtina pabrėžti, kad pagal Direktyvą 2003/8/EB, kuri, beje, taikoma tik fiziniams asmenims, teisinė pagalba gali būti nesuteikta, „kai prašymas yra susijęs su reikalavimu, tiesiogiai kylančiu iš prašytojo komercinės veiklos ar iš jo, kaip laisvai samdomo asmens, profesinės veiklos“⁴⁷. Ir tarptautiniu, ir Sąjungos lygiu pripažįstama, kad tokiais atvejais teisinė pagalba gali būti nesuteikiama

45 — Žr. šios išvados 76 ir paskesnius punktus.

46 — Žr., be kita ko, minėto Sprendimo *Kreuz prieš Lenkiją* 59 punktą.

47 — Žr. minėtos Direktyvos 2003/8 septyniolikta konstatuojamąją dalį ir 6 straipsnio 3 dalį. Šį ribojimą, atrodo, iš esmės pripažįsta ir EŽTT: žr. minėto Sprendimo *Kreuz prieš Lenkiją* 63 punktą.

net fiziniams asmenims. Taigi šiais konkrečiais atvejais prisiimama rizika, kad šaliai bus atimta teisė kreiptis į teisimą, pasvėrus prieštaraujančius interesus, t. y. šalių interesą, kad jų byla būtų nagrinėjama, ir valstybių interesą užtikrinti gerą teisingumo administravimą ir kartu valstybės išlaidų kontrolę.

asmenis, pažymėtina, kad jų tikslas iš esmės yra ginti bendruosius interesus (pavyzdžiui, vartotojų gynimo asociacija, aplinkos apsaugos asociacija ir t. t.) ir jie gali būti įvairių formų, pavyzdžiui, asociacija, fondas ar draugija. Šiuo atveju, mano nuomone, akivaizdu, kad su bendrųjų interesų siekimu susijusi sąlyga būtų įgyvendinta, nes byla turi reikšmės ne tik minėtų pelno nesiekiančių juridinių asmenų dalyviams ar nariams ir todėl šie asmenys galėtų gauti teisinę pagalbą ir be jokių sunkumų pareikšti ieškinį dėl valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo.

92. Vis dėlto Vokietijoje šis griežtumas juridiniams asmenims yra kompensuojamas, pirma, tuo, kad jei ribotos atsakomybės bendrovė patiria didelių sunkumų ir turi būti pradėta likvidavimo procedūra, tokiu atveju Vokietijos teisės aktais nustatoma, kad likvidatoriui automatiškai suteikiama teisinė pagalba⁴⁸, ir, antra, tuo, kad kai juridinio asmens pateiktas ieškiny s gali padaryti didelį socialinį poveikį ar net sukelti ekonominių pasekmių ne tik ieškovui juridiniam asmeniui, Vokietijos teismai nuspręstų, kad ieškinio atsisakymas prieštarautų bendriesiems interesams ir ZPO 116 straipsnio 2 dalyje nustatyta sąlyga būtų įgyvendinta.

94. Taigi Vokietijos teisės aktais ribojama ne juridinių asmenų apskritai, o tik pelno siekiančių juridinių asmenų teisė kreiptis į teisimą ir atitinkamai Sąjungos teisės veiksmingumo principas šių asmenų atžvilgiu.

95. Šį teiginį reikia paaiškinti dviem aspektais.

93. Kalbant dabar apie kitą juridinių asmenų kategoriją, t. y. pelno nesiekiančius juridinius

96. Pirmiausia atrodo, kad tokį skirstymą teikiant teisinę pagalbą jau yra netiesiogiai pripažinęs EŽTT⁴⁹. Tačiau griežtesnių sąlygų taikymas pelno siekiantiems juridiniams asmenims suteikiant teisinę pagalbą daro šią pagalbą sunkiau prieinamą, didina atvejų,

48 — ZPO 116 straipsnio 1 dalis; bet kuriuo atveju ši hipotezė nesusijusi su Sąjungos teisės veiksmingumu.

49 — Žr. minėtą Sprendimą *VP Diffusion SARL prieš Prancūziją*.

kuomet pagalbos prašymai atmetami, skaičių ir atitinkamai sukuria daugiau situacijų, kai juridiniai asmenys negali veiksmingai pasinaudoti teise kreiptis į teismą. Vis dėlto galima teigti, kad šiomis aplinkybėmis ir atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, Vokietijos teisėje nustatytas ribojimas yra protingai pateisinamas⁵⁰.

asmenų teisė į teisinę pagalbą. Žinoma, Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 3 dalis⁵², jei Teisingumo Teismas nuspręstų, kad ji gali būti privalomai taikoma nagrinėjamam atvejui, leistų suteikti daugiau garantijų nei iki šiol nustatyta EŽTK ir EŽTT praktika. Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio 3 dalis galėtų būti aiškinama plačiai, kaip įpareigojanti valstybes nares suteikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims. Tačiau šiandieninėje Sąjungos teisėje toks aiškinimas, mano nuomone, būtų perdėtas.

97. Iš tiesų Teisingumo Teismas jau pripažino, kad tikslas užtikrinti tinkamą proceso eigą, kuri, mano nuomone, atitinka Vokietijos reikalavimas sumokėti mokesį, be kita ko, tuo atveju, kai pradamas procesas prieš valstybę, kartu su teisės aktais dėl teisinės pagalbos galėtų būti teisėtas veiksmingumo principo apribojimas⁵¹. Valstybė, kaip ir bet kuris kitas atsakovas, privalo turėti galimybę apsaugoti nuo piktnaudžiaujant pareikštų ieškinių, atsižvelgiant į išlaidas, kurių valstybė patiria dėl teismų apkrovos bei savo gynybos. Valstybės įpareigojimas visais atvejais padengti išlaidas, kai fiziniai ir juridiniai asmenys, negalintys sumokėti teismo mokesčių, neturi išteklių, duotų priešingus rezultatus.

99. Iš tiesų Pagrindinių teisių chartijos preambulėje nustatyta, kad „šioje chartijoje, deramai atsižvelgiant į Sąjungos kompetenciją ir uždavinius bei į subsidiarumo principą, dar kartą įtvirtinamos pagrindinės teisės, kylančios iš visoms valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų ir tarptautinių įsipareigojimų <...>“. Kaip ir bandžiau tai parodyti, iš valstybių narių praktikos neįmanoma nustatyti kokią nors visoms valstybėms narėms bendrą konstitucinę tradiciją. Kalbant apie tarptautinę praktiką, reikia pažymėti, kad jos analizės rezultatai labiau pagrindžia išvadą, jog nėra tarptautinio valstybės įsipareigojimo suteikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims.

98. Nei EŽTK, nei EŽTT teismo praktika neleidžia teigti, kad yra besąlyginė juridinių

50 — Pagal Teisingumo Teismo pasakymą, pavartotą minėto Sprendimo *Peterbroeck* 20 punkte.

51 — Minėtas Sprendimas *Peterbroeck*.

52 — Kurioje nustatyta, kad „šioje chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių [EŽTK] garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatytoji toje Konvencijoje. Ši nuostata neklaido Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą“.

100. Platus minėtos chartijos 47 straipsnio 3 dalies aiškinimas sprendžiant bylą, kurios aplinkybės atsirado anksčiau, nei įsigaliojo Lisabonos sutartis ir atitinkamai chartija, mano nuomone, prieštarauja lojalaus bendradarbiavimo dvasiai, kuri privalo vyrėti Sąjungoje ir jos valstybėse narėse.

požiūriui, kultų didelis pavojus, kad Sąjungos teise naudotūsi juridiniai asmenys, teisminiais veiksmais siekiantys tik ekonominių tikslų.

101. Sąjungos teisės veiksmingumo principo negalima aiškinti taip, kad jis įpareigoja valstybes nares tokioje situacijoje, kaip antai nagrinėjama pagrindinėje byloje, t. y. visų valstybėms narėms pareikštų ieškinių dėl atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo atveju, sistemingai teikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims, nebent būtų atmestas neišvengiamai sąlyginis teisinės pagalbos pobūdis. Be to, jei būtų pritarta priešingam

102. Antra, Vokietijos teisinėje sistemoje skirtingas požiūris į juridinius asmenis (siekiančius pelno) ir fizinius asmenis, kiek tai susiję su teisinės pagalbos suteikimu, yra labai susilpnintas tuo, kad Vokietijos vyriausybė per posėdį pripažino, jog Sąjungos teisės veiksmingumo išsaugojimas ir atitinkamai iš šios teisės kylančių asmenų teisių apsauga gali būti pripažįstami „bendraisiais interesais“, kuriuos būtina saugoti suteikiant teisinę pagalbą jos prašančiam juridiniam asmeniui. Šiomis aplinkybėmis, mano nuomone, mums pateikto klausimo aiškinimas galiausiai labiau priklauso Vokietijos nacionalinių teismų jurisdikcijai, kurie nuo šiol turi visą informaciją, kad galėtų pateikti Sąjungos teisę atitinkantį ZPO 116 straipsnio 2 dalies aiškinimą.

VI — Išvada

103. Atsižvelgiant į visa tai, kas išdėstyta, siūlau į *Kammergericht Berlin* pateiktą pre-judicinį klausimą atsakyti šitaip:

„Atsižvelgiant į tai, kad pagal šiandieninę Sąjungos teisę nėra jokio bendrojo principo, kuris valstybes nares įpareigotų suteikti teisinę pagalbą juridiniams asmenims tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir fiziniams asmenims, nacionalinės teisės akto, kuriuo nustatoma, kad ieškinio dėl valstybės atsakomybės dėl Sąjungos teisės pažeidimo pateikimas teisme yra galimas tik sumokėjus mokestį ir kad teisinės pagalbos, kuria, be kita ko, siekiama ieškovo atleisti nuo mokesčio mokėjimo, negalima suteikti juridiniam asmeniui, kuris, negalėdamas sumokėti minėto mokesčio, neatitinka minėtame teisės akte nustatytų ribojančių sąlygų, atitiktis Sąjungos teisei turi būti įvertintas atsižvelgiant į šio teisės akto vaidmenį visame procese.

Todėl nacionalinis teismas turi patikrinti, ar reikalaujamo mokesčio dydis yra adekvatus, atsižvelgiant į šios bylos aplinkybes, ypač ketinamo pateikti ieškinio *fumus boni juris*, ir ar teisingumo vykdymo paslaugų išlaidos tinkamai paskirstytos tarp valstybės ir jomis besinaudojančio asmens, deramai atsižvelgiant į šio situaciją, įskaitant žalą, kurią jis tariamai patyrė, kilmę.

Be to, taikydamas suderinto aiškinimo principą nacionalinis teismas galės atsižvelgti į tai, kad Vokietijos vyriausybė pripažįsta, jog Sąjungos teisės veiksmingumo išsaugojimas ir atitinkamai iš jos kylančių asmenų teisių apsauga gali būti pripažįstami „bendraisiais interesais“, į kuriuos būtina atsižvelgti priimant sprendimą dėl juridinio asmens pateikto teisinės pagalbos prašymo“.